

ור' נחוניא בן הקנה יושב ומסדר לפניהם דברי המרכבה, יירדה ועלייה, היאך יורד מי שיוורד והיאך עולה מי שיעלה. עכ"ל.

תם ונשלם

עשרת הדברות: מדרש עשרת הדברות כולל

אגדות על כל דבור ודבור מענינו, ומתחיל בפסוק מי ימלא גבורות ה' שלקוח מפרקי דר"א פ"ג, גם נספחו אליו אגדות ומעשיות מסדרים אחרים שיש להם איזה שייכות לעניני הדברות, כמו בדבור ראשון נספה המאמר אדות שבעה דקיעים שהוא מסדרש כונן, בדבור שני מעשה האשה (חנה) עם שבעת בניה שנהרגו על קרש ה' והוא מניסין דף ג"ז ואינה רבתי פ' על אלה אני בוכיה, וכן בדברות האחרים, המדרש הזה נוסד על חג השבועות לכבוד סתן תורה, ובכ"ו וואטיקאן נקרא, "הגדה של שבועות", הכתיב בפ' נח מביא בשם מדרש עשרת הדברות שדוד הפלגה עשה את המגדל "כדי שלא יעשה לנו כמו שעשה לדור המבול, ונעשה שמים חתיכות ונעשה מלחמה עם המלך שבשמים, והיו באותו המגדל ע' מעלות למזרח וכנגדם ע' מעלות במערב, והקב"ה ירד עם ע' מלאכים ובלל לשונם" עכ"ל, אך המאמר הזה לא נמצא בדפוסים שלנו, המדרש נדפס ראשונה בפירארא שי"ד, ואח"כ וויניציא פ"ה, ווידונא ת"ז, לובלין עם ס' ארחות חיים של"ב, זאלקווא תק"ע, זיסאמיר תר"י, ועם צוואות ד"א הגדול לבוב תר"ח, וגם בניהם ד"ח"א ליעלינעק, ועם פי' אשל חיים לד"ח אברהם אבא גאלדבלאם, ווילנא תרנ"ג, ונחלק למ"ב פרקים או סימנים, גם נדפס בווארשא עם תרגום יהודית-אשכנזית.

מדרש עשרת הדברות

[בית המדרש ח"א 62, והוצאת גאלדבלאם]

א' דבור ראשון: כתיב מי ימלא גבורות ה' ישמע כל תהלתו, אפילו מלאכים לא ימלאו גבורתיו, אלא קצת יש לדרוש במה שצעה ובמה שעתידי להיות למען יתרוםם וישתבח שמו של מלך מלכי המלכים הקב"ה, ברא את התורה שהיא נחמדת מזהב ומפז ומתוקים מדבש ונופת צופים, וכשחפץ הקב"ה לבראות את העולם יעץ בה ואמר אברא את העולם כדי שידעו מה היא גבורתו, כששמעה התורה כך ענתה ואמרה לפניו רבש"ע אתה מניד מראשית אחרית וכל הנסמרות גלויות לך עשה כאשר אתה חפץ, כששמע הקב"ה דברי התורה כשרו לפניו דבריה, לקחה והניחה לפניו, ב' מצינו שקודם שנברא העולם עורות של קלף לא היו מצויות שתכתב עליהן התורה שהבהמות לא היו עדיין, אלא במה נכתבה? בורע של הקב"ה באש שחורה על נבי אש לבנה ולקחה הקב"ה והניחה לפניו והיה מביים בה, וכשתפץ לבראות את העולם באו כל האותיות למפרע ואמרה

כל אחת לפני חקב"ה רבש"ע רצונך שבי יברא העולם (1), בתחלה נכנסה התי"ו לפני חקב"ה ואמרה לו רבש"ע יהי רצון שבי תברא העולם לפי שתורתך נקראת בי, ענה לה חקב"ה לא יש (אעשה) כרצונך שאתה תרומות (2), אח"כ נכנסה השי"ן אל חקב"ה וכו' לא יש כרצונך לפי שאתה שוא ושחוד ואות שאין לה רגלים, ואות שאין לה רגלים אינה ראויה שנברא בה העולם, אח"כ נכנסו כל האותיות למפרע עד בי"ת, ובסוף כלם נכנסה בי"ת ואמרה רבש"ע רצונך שבי תברא את עולמך שעתידין בניך לברך את שמך בי שנאמר ברוך הבא בשם ה', ברוך ה' יום יום, ואומר ברוך ה' אלהי ישראל, אמר לה כן אעשה, כך אברא את עולמי שנאמר בראשית ברא אלהים, ואל"ף כשראתה שרצה הקב"ה לבראות את העולם בבי"ת היתה עומדת לצד אחר ושחקה עד שקראה הקב"ה ואמר לה אל"ף למה תשתוק למה לא תדבר כאחת מחברותיך? ענתה אל"ף ואמרה לפניו רבש"ע ומה לחברותי שעולין לחשבון גדול כך, אני שאיני עולה לחשבון גדול על אחת כו"כ, אמר לה חקב"ה אל תחמה שאתה ראש לכולם ומלך, שאני אחר ואתה אחר ולפי שהשפלת את עצמך אני מגדל אותך שאתה תעלה לחשבון אלף, ועוד אמר לה התנחם כשאתן את התורה כך אפתח, לכך פתח חקב"ה באנכי בתתו את התורה לישראל? שאנכי הוא נוסריקון אינא נ'פשי כ'תבית י'הבית, ואנכי למפרע י'היבה כ'תיבה את נ'עמים א'מריה, ד"א למה פתח חקב"ה בתתו את התורה, "אנכי", לפי שאנכי לשון מצדי הוא וכדי לשמש בלשון ששמשו בו במצרים פתח באנכי, ורצה חקב"ה לבראות את העולם בבת אחת ארכו מהלך ת"ק שנה ורחבו מהלך ת"ק שנה ויום הגדול סבב את כל העולם כמין כיפה של עמוד גדול וכל העולם טוקף על סנפירי ליתן עומד במים התחתונים ונמשל בהם כרג קטן בים, ומים התחתונים עומרים על גבי מי בראשית ומי בראשית על גבי אוקיינוס ומי אוקיינוס על מי בוכים, ולמה נקרא שמם בוכים שבשעה שחצה חקב"ה את המים חציים נתנם למעלה וחציים נתנם למטה, אותן שנתן למטה התחילו בוכים ואומרים או לנו שלא זכינו להיות קרובים ליצרינו והיו מעיזות פניהם ורצו לעלות למרום עד שנער בהם חקב"ה וכבשם תחת כפות רגליו, אז אמרו לפני חקב"ה גלוי ירדע לפניך שבשביל כבודך עשינו, אמר להם חקב"ה הואיל ובשביל כבודי עשיתם דעו באמת שלא אתן רשות למים העליונים לומר שירדה לפני עד שיקחו מכם רשות, שנאמר מקולות מים רבים אדירים משברי ים אריר במרום ה'.

ג' עוד ברא חקב"ה שבעה דקיעים ותחתן

(1) עי' עקיבא, דבי, (2) פי' וכתיב ואיש תרומות יהרסה.

שמו של הקב"ה היושב על כסא דם ונשא תנן וערפל מקיפין אותו שנאמר ענן וערפל סביבו צדק ומשפט מכן כסאו. י"י) יתברך שמו של הקב"ה שברא שבעה רקיעים ושבע ארצות ושבעה ימים ותלאם בזרע נבורתו שנאמר ומתחת זרעות עולם. וכולם לא ברא הקב"ה אלא בשביל התורה ובעבור ישראל שיקבלוהו. תעור ברא שבעים אומות וכנגדם שבעים שרים עליהם. תעור ברא את ישראל נוי אחד בארץ. וכשראו המלאכים את ישראל נתקומטו זה עם זה, זה אומר בחלקי יהוה ישראל זה אומר בחלקי יהוה ישראל, ובשראה הקב"ה כך אמר להם על עמי ישראל הפילו גודלות ונראה בשל מי יגיע הגודל, ובשל מי שיגיע הגודל יהיו שלו. וכך עשו הפילו גודלות ונפל גורל של הקב"ה על ישראל וישימם לפניו שנאמר חבלים נפלו לי כנעמיים אף נחלת שפרה עלי, וכחד בהם הקב"ה וקראם סגולה שנאמר והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ.

י"א) בא וראה שאין לך שום דבר של תורה שאין בו תילי תילים של מדרש, והזהיר הקב"ה את ישראל עליהם ואמר להם דאו קצים אלו אם תחליפו אותם תחריבו את העולם, כגון אם תעשו מן ח' ה' וכן מן ה' ח' תחריבו את העולם כגון נפשנו חתה לה' וכגון כל הנשמה תהלל יה, הללו ה', ועוד אם תעשו מן ד' ר' או מן ר' ד' תחריבו את העולם כגון שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, וכגון לא תשתחוו לאיל אחד. מכאן היו למדין שאין לכם שום קרן בתורה שלא יהיה בו תילי תילים של הלכות, כל שכן באות עצמה ובתיבה עצמה. והביט הקב"ה בכל בני אדם שברא ולא מצא אדם שהוא ראוי שתנתן התורה על ידו כמשה. ומפני מה זכה משה להיות חתן תורה עקב ענוה ויראה שהיתה בו, מנין דכתיב ויסתר משה את פניו כי ירא מהביט אל האלהים. אמרו חכמים בשכר שלשה דברים שעשה משה זכה לשלשה טובות, בשכר כי ירא זכה לויראו מנשת אליו, בשכר ויסתר פניו זכה לקלסתר פנים, בשכר מהביט זכה לתמונת ה' יביט, ועוד זכה לוהביטו אחרי משה עד כואו האוהלה. וענוה מנין שנמצאת במשה שנאמר ותהי לכה ואשלחך אל פרעה וכו'. אמרו חכמים ה"א של לכה סתומה ולמה היא סתומה שבשעה שאמר לו הקב"ה למשה לך ונאל את ישראל, מרוב ענוה שהיתה בו אמר מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אצו את בני ישראל ממצרים, אמר יש במשפחה גדולים ממני בעושר ובכסף וכוהב, אמר לו הקב"ה למשה אתה גדול שנאמר גם האיש משה גדול מאד. י"ב) תעור כך בחרתי מכל ישראל ואתה עתיד שיתנבאו עליך כואת, שנאמר אז רבדת בחזן לחסידך ותאמר שויתי עוד על נבור הרימותי בחור מעם, מי הוא בחור מעם זה משה, אעפ"כ השפיל משה את עצמו ועמד לצד אחד, אמר לו הקב"ה מדוע תעמוד לצד אחד, שאב על

שכבולן וילך שמו והוא בוילון שמשוך לפני פתח הבתים שהפנימים רואים את החיצונים והחיצונים אינם רואים את הפנימים, ובוילון חלונות ומלאכי השרת רואים את בני אדם ההולכים בארץ מי שהולך בדרך טובה או בדרך רעה. [מי שהולך בדרך טובה מסייעין לו] ומי שהולך בדרך רעה מניחין אותו ומצליחין אותו ברשעתו עד יום פקודתו. ד') למעלה מן וילן רקיע וברקיע יש בו כוכבים ומזלות וי"ב חלונות כנגד י"ב שעות הש"ה מלאכים פקודים על החמה ומוליכין אותה בנחת מחלק לחלק שלא תסוב העולם בשעה אחת, ובאלו החלונות מוליכין את הלבנה בנחת בלילה, ובין שיתצאת פותחין ואומרים שירה, ואין להם רומיה עד בא השמש, וכבא השמש במערב משתחווין ואומרים עשינו ככל אשר צויתנו שנאמר תשלח ברקים וילכו ויאמרו לך הננו. מנין שברקיע השמש והירח והכוכבים ומזלות? שנאמר ויתן אותם אלהים ברקיע השמים להאיר על הארץ. ה') למעלה מרקיע שחקים ובשחקים יש בהם רחיים מתוקנות שטוחנות מן לצדיקים לעתיד לבא, שנאמר ויצו שחקים ממעל ורלתי שמים פתח וימטר עליהם מן לאכול. ו') למעלה משחקים זבול ובזבול יש מזבח בנוי ומיכאל שר של ישראל הוא כהן גדול תעומד ומקדיב עליו קרבן בכל יום ויום. ומה הם הקרבנות שהוא מקדיב, וכי כבשים הוא מקדיב? אלא אמרו חכמים מיכאל שר של ישראל הוא כהן גדול בשמים, ומיום שחרב ביהמ"ק שיבנה במהרה בימינו ובמלו בהנים, הוא מקדיב נשמתן של צדיקים עד שיבנה ביהמ"ק שאז מוריד הקב"ה ביהמ"ק שבזבול לירושלם של סמה. ז') למעלה מזבול מכן ומכון יש בו אוצרות שלג ואוצרות כדר תעליות של טללים וחדרי סופה וסערה ולבלם רלתות של אש. וכי למעלה הם והלא בארץ הם שנאמר הללו את ה' מן הארץ תנינים וכל תהומות אש וברד שלג וקיסוד רוח סערה עושה דברו? אלא אמרו חכמים כיון שבא דוד לעולם ביקש רחמים עליהם והורידם לארץ שנאמר כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע. ח') למעלה ממכון מעון וכמעון יש בתות של מלאכים האומרים שירה בלילה וחשות ביום מפני כבוד ישראל, ונס יש בו אוצרות ברכה שנאמר השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל. ט') למעלה ממעון ערבות ובערבות יש בו משפט תצדקה ומ"לי חיים וברכה ונשמתן של צדיקים ובסא הכבוד וחיות הקדש ושרפים ואופנים וכרובים, והם באים להודיע כבודו של הקב"ה. שעשאתם מאש וממים ומים עליהם ושלוה ביניהם, שאין המים סכבים את האש ולא האש לוחך את המים, ולכך נאמר המשל ופחד עמו עושה שלום כמדומיו. והמלאכים עומדים רחוק מהשכינה שלשים וששה אלף פרסאות, וכי מלאכים עומדים והלא מצינו שאין להם עמידה ולא ישיבה בשמים כי אם כפיפה? אלא עומדים בפופים לפני הקב"ה ואין רואים מקום שכינתו ומקדשים

ידיך לא ינאלו על ידי אחר לא ינאלו. י"ג) תעור בא וראה ענותנותו של משה שכשאמר לו הקב"ה עשה אהל מועד עשהו, וכאשר נעשה מרוב ענוה שהיתה בו יצא לחוץ, אמר לו הקב"ה למה יצאת לחוץ לך נאה לשרתני, ומנין שקראו הקב"ה ואמר לו כן, שנאמר ויקרא אל משה, וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמור. וזכר התורה העידה בו שהוא עניו שנאמר והאיש משה עניו מאד, לכך זכה משה להנתן רת על ידו ולשרות שכינה עליו, שכך אמר ישעיה רוח אלהים עלי יען משח ה' אותי לבשר ענוים, לבשר חסידים לא נאמר אלא לבשר ענוים, מכאן שנרולה ענוה מכל מצות שבעולם, הביט הקב"ה בכל ההרים ולא מצא הר שראוי ליתן תורה עליו ולהשרות שכינה עליו כהר סיני, ומפני מה זכה הר סיני לכל זאת, מפני שהשפיל את עצמו, שכשראה שהר חרמון והר שריון היו מתנרים זה עם זה, זה אומר עלי ישכון זה אומר לא כי אם עלי ישכון אז כשראה סיני שהיו מתנרים זה עם זה והנביוו את עצמן השפיל הוא את עצמו, ולפיכך ראה הקב"ה בשפלותו והשרה שכינתו עליו, שהאלהים רם ונשא ושפל יראה ונבוה ממרחק יידע.

בחדש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים ביום הזה באו מדבר סיני לקבל התורה ובו נתן הקב"ה תורה לישראל, ולמה לא נתנה להם בעת צאתם ממצרים? לפי שאמר הקב"ה אעשה להם טובות תחלה לספר נבורתי ואח"כ יקבלו תורת ומצותי, אסבר לך משל למה הדבר דומה למלך שרצה לישא אשה אומר המלך אעשה עמה טובה ואח"כ אשאנה, כך הקב"ה ראה כנסת ישראל ערומה והלבישה שנאמר ואלבישך שש ונוי, ראה אותה יחפה והנעילה שנאמר ואנעלך תחש, באתה על הים והעביר אותה, ראה שעמלק בא עליה והציל אותה, וכשהכירו ישראל הטובות והנבורות של הקב"ה אמרו כלם כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. י"ד) ד"א למה נתן להם הקב"ה את התורה בחדש השלישי ולא נתן להם בעת יציאתם ממצרים? משל לבן מלך שחלה ועמד מחליו, אמרה לו אמו לך למוד, אמר המלך עדיין לא נתרפא מחליו, ימתין ב' או ג' חודשים ואח"כ ילך ללמוד, כך ישראל מיד כשיצאו ממצרים היו ראויין לקבל את התורה אלא היו בעי' מוסין משום שעשו לבנים וטיט, אמר הקב"ה עדיין לא בא מנוח לבני מן השעבוד והיאך יקבלו את התורה, ע"כ עכבם עד החדש השלישי ואח"כ נתן להם את התורה המשולשת על ידי אדם משולש. אתה מצא כל מעשה של תורה משולשים: תורה נביאים וכתובים באותיות משולשות אל"ף ב"ת גימ"ל ע"י אדם משולש משה שהיה הוא ואחיו ואחותו שלשה, משה ואהרן ומרים, שבאו משבט משולש ראובן שמעון ולוי ושהוא משולש באותיות לוי, והורשה למשולשים כהנים לויים וישראלים, בני אבות שלשה אברהם יצחק ויעקב, ביום משולש שנאמר ביום השלישי ובחדש

משולש שנאמר בחדש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים. ביום ששמח הקב"ה בישראל עמו ובמשה עבדו, עלו משה בלבו שראה כל מה שהיו עמו, תבל ויושבי בה נתמהו כראותם משה בן עמרם איך שבה את בת מלך וירד בשמחה גדולה, שנאמר עלית למרום שבית שבי, בת מלך זו תורה ואבני יקרה אלו י"ב שבטים. ט"ו) אמרו חכמים שנבראת התורה קודם שנברא העולם אלפים שנה שנאמר ואהיה אצלו אמון ואהיה ישעשועים יום יום משחקת לפניו, שכבר מצינו שיומו של הקב"ה אלף שנה שנאמר כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבור, והיתה התורה מתרעמת לפני הקב"ה ואומרת למה נבראתי אלפים שנה קודם שנברא העולם האם לא תתנני לבני אדם? אמרו לה מלאכי השרת אנו מעכבין על ידיך כי בני אדם עתירים לחטוא כך וע"כ מוטב שתהא עמנו (3), באותה שעה היתה התורה משחקת לפני ה' שנאמר משחקת לפניו, והיה הקב"ה אומר למלאכים התורה משחקת עליכם לומר תורה למה לכם וכי ממצרים יצאתם, משעבדים הייתם לפרעה, אכילה ושתיה יש לכם, דבר טמא יש בניניכם, ולמה אתם מבקשים את התורה? אין לכם צורך לקבל את התורה אלא לאדם שמקבל טומאה צריך לכפר עליו ולתקן אותו ולטהר את נפשו. מיד שחקו כולם עד שבא משה ונצחם בתשובה זו ונתן את התורה לישראל בשמחה, וקודם שנתן תורה לעמו ישראל בא הקב"ה אל כל אומה ולשון ליתן להם את התורה כדי שלא ליתן להם פתחון פה לעתיד לבא לומר אם אירע לנו הקב"ה ליתן לנו את התורה היינו מקבלים אותה, הלך אצל בני עשו אמר תקבלו את התורה? אמרו לו מה כתיב בה אמר להם לא תרצה, ענו כלם ואמרו וכי ברכה שנתברך עשו אבינו תרצה לעקור אותה ממנו דכתיב על חרבך תחיה, אין אנו רוצים לקבלה, הלך אצל בני לוט (עמון ומואב) אמר להם תקבלו את התורה, אמרו מה כתיב בה, אמר להם לא תנאף, אמרו מניאוף באנו אין אנו רוצים לקבלה, ועור הלך אצל בני ישמעאל אמר להם תקבלו את התורה, אמרו לו מה כתיב בה, אמר להם לא תגנוב, אמרו וכי ברכה שנתברך בה ישמעאל אבינו אתה רוצה לעקור ממנו דכתיב ידו בכל יד כל בו, אין אנו רוצים לקבל תורתך, מיד חזר הקב"ה על כל אור"ה ולא רצו לקבלה, ואח"כ בא אצל ישראל, אמר להם תקבלו את התורה, אמרו לפניו מה כתיב בה, אמר להם שש מאות ושלש עשרה מצות, אמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, מיד ירדו מאה ועשרים רבוא מלאכים וקשרו לכל אחד ואחד שני כהרים, אחד כנגד נעשה ואחד כנגד

(3) אין זה תירוץ על שאלת התורה מפני מה נבראה אלפים שנה קודם הכריאה, כי אז טרם נבראו המלאכים, ואפשר שחסרה פה תשובת הקב"ה, ועיבוד המלאכים היה בזמן נתן תורה.

הארצות ואומר ראו אתם ערי שאין כמוני במרומים ובארץ, ראו שאני אתר ונגליתי אליכם בכבודי וכתפארתי, ואם יש אדם שיאמר עכרו לכם אלהים אחרים אמרו לו וכי יש אדם שראה את כוראו פנים בפנים ככבודו ותפארתו וכנבורתו ויניחיהו וילך לעבודה זרה, ראו שאני פדיתי אתכם מכית עכדים ואני הוא שקרעתי את הים לפניכם והעכרתי אתכם ביבשה ואויביכם במצולה הטבעתי.

י"ז) דבור שני: לא יהיה לך אלהים אחרים על פני לא תעשה לך פסל וכל תמונה, אמר להם הקב"ה אני נתתי לכם את תורתי להניח לכם שררה, אל תכעסוני ואל תפרו את בריתי באילילים ואל תשתחוו למתים אלא למי שממית ומחיה ונפש כל חי בידת ומעשה הניזם אל תלמדו כי מעשה הניזם הבל הוא, שנאמר הבל המה מעשה תעתועים כעת פקודתם יאברו, לא כאלה חלק יעקב כי יצר הכל הוא, הוא מציל מצרה כל הבוטח בו כי הוא הציל את אברהם אבינו מכבשן האש כשהולכו נטרוד הרשע כאש על שבטם בהקב"ה ולא רצה להשתחוות לפסלו, והוא הציל את חנניה מישאל ועזריה מכבשן האש כשהשליכם נכוכרנצר באש על שבטחו בה' ולא השתחוו לפסלו, וכשעה שיצאו מכבשן האש נתקבצו כל העולם הפחות והסגנים לראות אם שלטה בהם האש אם לא, וראו את שער ראשם ומלכתיהם שלא נשתנו וראו שלא שלטה בהם האש, מיד שבחו להקב"ה, ומכאן אתה למד שבשביל פחד מיתה לא יעבוד אדם ע"ז, שצער מיתה לא יהיה אלא שעה אחת ואת"כ תנות נפשו בנן עדין, י"ח) מעשה באשה אחת שהיו לה שבעה בנים, והביאום לפני שר, אמר לגדול עבד ע"ז, אמר איני כופר באלהי שכבר כתב לנו אנכי ה' אלהיך, והוציאוו והרנוהו, קרא לשני ואמר לו עבד ע"ז, אמר איני כופר באלהי שכבר כתב לא יהיה לך אלהים אחרים, והוציאוו והרנוהו, קרא לשלישי ואמר לו עבד ע"ז אמר לו איני כופר באלהי שכבר כתב לנו לא תשתחוה לאל אחר, הוציאוו והרנוהו, קרא לרביעי אמר לו עבד ע"ז אמר לו איני כופר באלהי שכבר כתב לנו לא תשתחוה לאלהים וכו', קרא לחמישי ואמר לו עבד ע"ז אמר לו איני כופר באלהי שכבר כתב לנו שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחר וכו', קרא לששי ואמר לו עבד ע"ז אמר לו איני כופר באלהי שכבר כתב לנו וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים וכו', קרא לשביעי ואמר לו עבד ע"ז אמר לו המתין אלך ואתיעץ עם אמי, אמר לו לך, הלך אצל אמו אמר אמי מה אעשה בזה הדבר, אמרה לו אמו וכי רצונך שאתיך ישבו במחיצת ה' ואתה תשב תוץ מהם? אל תשמע אל הדבר הזה ואל תפרש מאחריך, הלך אצל השר הרשע ואמר לו מה תעשה, אמר לו איני כופר באלהי שכבר כתוב לנו את ה' האמרת היום וכו' וה' האמידך היום, כבר נשבענו שלא

נשמע, וקבלו את התורה כשמחה, וכשנתן את התורה לישראל אמר להם חנו לי ערבים שתקיימו אותה, אמרו לפניו הנה אברהם הוא יהיה ערב בעדנו, אמר להם מחויב הוא עבור ישמעאל שעתידי להרוג את בני בצמא, אמרו לו הרי יצחק, אמר להם מחויב הוא לי על שאהב את עשו שונאי, אמרו לו הנה יעקב, אמר להם חייב הוא לי על שלא השלים נדרו בכואו מפדן ארם, אמרו לפניו הרי בנינו, מיד אמר הקב"ה תנו לי אותן ערבים ואני מקבלם, מיד הביאו בני ישראל את נשיהם עם יונקי שרים ונשיהם מעוברות ועשה הקב"ה בטניהם כזוכיות והם מדברים עמו, אמר להם ראו שאני רוצה ליתן תורה לאבותיכם ואתם ערבים בשבילם שיקיימוה, אמרו לו הן, אמר להם אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך, אמרו לו הן; לא יהיה לך אלהים אחרים, אמרו לו לאו; אמר להם לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא אמרו לו לאו, וכן היו עונין אותו על הן הן תעל לאו לאו, ומנין שמעובדים שבמעי אמן ומפי יונקים נתיסדה התורה, שנאמר מפי עוללים ויונקים יסרת עז ואין עז אלא תורה שנאמר ה' עז לעמו יתן, וכשראה הקב"ה את ישראל שבכל לבם היו מכוונים וטרוכ אהבה היו סמהרים לקבל התורה שבחם ואשרם שנאמר אשריך ישראל מי כמוך.

ט"ז) דבור ראשון: כשיצא מפי הקב"ה, היא שמה משוכת לעולם, היו זיקים יוצאים מפיו לפיד מימינו ולפיד משמאלו והקול פורת באויר השמים ואומר עמי בית ישראל! אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים, וכששמעו ישראל את הרבד יצא מפי הקב"ה חזרו לאחוריהם י"ב מילין ויצאה נשמתן שנאמר נפשי יצאה בדברו, חזרה התורה לפני הקב"ה ואמרה רבש"ע למי נתתני לחיים או למתים, אמר לה הקב"ה לחיים, אמרה לפניו הנה כולם מתים, אמר לה בגלליך אני אתיה אותם, מה עשה הקב"ה הוריד טל שעתידי להתיות בו המתים לעתיד לבא, שנאמר נשם נדבות תניף אלהים נחלתך ונלאה אתה בתנת, ועוד בשעה שהתחיל הקב"ה לרברר העשו העליונים ותחתונים ולא היו ישראל יכולים לעמוד על רגליהם, מה עשה הקב"ה שלח לכל אתר ואחד מישראל שני מלאכים אתר שמנית ידו על לבו שלא תצא נשמתו ואתר שמנביה את ראשו שיוכל לראות את בוראו, והקב"ה נתן להם רשות שהיו יכולים להסתכל בכבודו, והיו רואים בכבודו את הקול שהיה הולך ומתענל אל אזניהם, והיה הרבד אומר תקבל עליך את התורה שיש בה רמ"ח מצות הראוין לעשות כנגד אברדיך? והיו עונין הן הן, וחחר מן האזן ונחשו על פיו, ועוד חחר הרבד ומתענל אל האזן ואומר תקבל עליך את התורה שיש בה שס"ה מצות לא תעשה כנגד ימות השנה? והיו ישראל עונין הן הן, וחחר הרבד מן האזן ונחשו על פיו שנאמר ישקני מנשיקות פיהו, מיד פתח להם הקב"ה שבעה הרקיעים ושבעה

מעשה באדם אחד שלא רצה לישבע כל ימיו וחיית עשיר גדול, ובשעת פטירתו מן העולם קרא לבנו א"ל בני אני מזהירך שלא תשבע כלל לא באמת ולא בשקר, שכל העושר שהיה לי לא רוחתי אותו אלא כשביל ששמרתי עצמי משבועה ואפילו שבתת אמת לא רציתי לישבע, והצליחני הקב"ה בכל יום ובכל סחורה ובכל מעשי ידי, ענה לו בנו ואמר: אבא אני אקיים כל מצותיך, לא אשבע כלל, וכשנפטר אביו מן העולם והניח חיים לכל ישראל, באו רמאים אל היתום ובקשו ממנו סמך הרבה אמרו לו סמך שאביך חייב לנו תן לנו, אמר להם לא היו דברים מעולם, באו לדין לפני הדיין וחייבו אותו שבועה, השיב היתום בלבו ואמר מה אעשה אם אשבע הריני מחלל שם שמים ומכבד מצות אבי מוטב שאפרע להם ולא אשבע, פרע להם כל המסון שהניח לו אביו, ועוד נשאר עשרה דינרין של זהב שתבעו ממנו שלא פרע להם, ולא נשאר בידו כלום, באו הרמאים ואמרו לו תפרע לנו מסון שאתה חייב לנו או השבע לנו שלא נשאר בידך כלום, אמר לא אשבע לעולם, חבשוהו ואסרוהו בבית הסוהר ואשתו היתה צדקת ויפת תואר וסתביישת לשאול מבני אדם שום דבר, והיתה נוטלת בנדים לבנים לכבס ומפרנסת בעלה בבית הסוהר ובניה ועצמה, יום אחד הלכה עם בניה לנהר לכבס, ובאתה שמה ספינה אחת וכשראה אותה בעל הספינה חסדה בלבו ואמר לה בכסי בנדי ואתן לך דינר זהב, אמרה כן אעשה, לקחה הדינר ונתנה לפדות את בעלה מבית הסוהר וכבסה הבנדים, ובשהלכה להתזירם חטפה בעל הספינה והלך לו והיו בניה מרחוק עוסדים ובוכים בכיה גדולה והלכו לאביהם ופדאוהו ואמרו נשכית אמנו, נשא עיניו לשמים ואמר יתברך וישתבח שמו של מלך מלכי המלכים הקב"ה שהגיענו לכך, שנשארתי בלי מזון ומחיה, ונשא עיניו לשמים ואמר רבש"ע רחם עלי ועל בני הקטנים שהם יתומים, והלכו יחדיו עד שהגיעו לנהר שהיה קרוב לים ולא היה שם מעבר לעבור הנהר, מה עשה אותו חסיד פשט את מלבושיו ורצה לשוב את הנהר, בין שהגיע אצל הנהר שטפו המים, חימן לו הקב"ה דף אחד גדול וישב עליו הוא ובנו הקטן עד שבאו למדינה אחת ונתנו לו מקניהם לרעות, ובניו שנשאר על שפת הנהר היו צועקים ובוכים עד שבאה ספינה אחת והוליכה אותם בשבי. יום אחד היה יושב אותו חסיד על שפת נהר אחד שהיה מלא נחשים ועקרבים ונזכר מה שכבר היה עשיר גדול והיאך נשאר יחיד, והרים קולו בבכיה ואמר רבש"ע נשארתי בלא אשה ובנים ובלא מסון ואין לי מי שירחם עלי, גלי וידע לפניך שטוב מותי מחיי, ורצה להשליך עצמו בנהר, וכשראה ההרונים שהרגו הנחשים והעקדבים נהל וראה רמז אחד שקורא אותו פלוני בר פלוני אל תבהל שהיית כמה שנים שמוד לך מסון הרבה ועכשיו הניע ומנג

להחליף אותו כאחר והוא נשבע שלא ימיר אותו באומה אחרת. אמר לו השר אשליך טבעתי לארץ וכרע וקחנו משם כדי שיאמרו עשית רצוני, אמר לו חבל עליך השר, הרי לך שר, מה לכבודך כך לכבודו של הקב"ה על אחת כו"כ, לא אכפור בו, הוציאוהו והרגוהו. אמרה להם אמם בבקשה מכם שתתנו אותו לי ואנשקנו והלכה ונשקתו, ואף היא עלתה לנג ונפלה ומתה. יצאה בת קול ואמרה אם הבנים שמחה ויש להם חלק לעוה"ב עם הצדיקים בנ"ע, לכך יהיו כל ישראל זהירין ביראתו של הקב"ה כדי שזכו לישב עם הצדיקים בנ"ע. (י"ט) אמר לו זונין לרבי עקיבא לבי ולבך יורעין בע"ז שאין בה ממש, והא חזינן בני אדם שהולכין לע"ז פלונית חיגר ונתרפא סומא ונתפתח חרש ונשתפה? אמר לו שומה אמשול לך משל למה הדבר דומה לאדם שהיה בעיר אחת והיה מלוה לאנשים במשכנך והיה אדם אחד והלוה לו בלא משכנך בלא ערב ובלא עדים, אמרה לו אשתו נכפרנו, אמר לה לאו, וכי מפני זה שעשה שלא כהוגן נאבד אמונתנו? אף זה שהלך לע"ז והגיע זמנו להתרפאות, אמר הקב"ה מפני שומה זה שעשה שלא כהוגן לא יתרפא מחליו? (4).

(ב) דבור שלישי: לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא. אל תמהר לישבע שקר, ואל תהי שבועה שגורה בפך, כי רב עונש יש בה, שהמורגל לישבע אל יחסר נגע מכיתו וכל הנשבע לא ינקה, שנאמר וקרבותי עליכם למשפט והייתי עד ממהר כמכשפים ובמנאפים ובנשבעים בשמי לשקר, בוא ולמד מנעמן כשהביא מנחה לאלישע ועמוד לפניו ויאמר הנה נא ידעתי כי אין אלהים בכל הארץ כי אם בישראל ועתה קח נא ברכה מאת עבדך, ויאמר אלישע חי ה' אשר עמדת לפניו אם אקח ויפצר בו לקחת וימאן, או נחזי נער אלישע על שחמד נכסים נשבע לשקר ונטרד מן העולם, שנאמר וירדוף נחזי אחרי נעמן ונ' ויאמר לו אדוני שלחני אליך שתשלח לו כבר כסף לשני נערים שבאו מהר אפרים ושני חליפות בנדים, ויאמר לו נעמן השבע וקח שני בכרים שנאמר הואל נא וקח בכרים, ואין הואל אלא שבועה שנאמר ושמעיה קול אלה, וישבע וקח, מה לקח? לקח צרעת נעמן שדבקה בו ובזרעו עד עולם, לפיכך אמרו חכמים לשמור פיו משבועת שקר, שכל המרגיל עצמו להשבע, אף פעמים שלא ירצה להשבע לשונו מרגילו לשבועה, לכך אפילו באמת אין אדם רשאי לישבע, כי כשמרגיל לשונו לישבע נשבע היום ונשבע למחר ונעשה שבועה שגורה בפיו וקלה בעיניו, וכל המחלל שמו של הקב"ה נשבע לשקר או אפילו באמת סופו שהקב"ה מגלה רשעו ותנשו לכל האדם, אוי לו בעוה"ז ואוי לו בעוה"ב. (כ"א)

(4) ע"י ע"ז נ"ה, בנוסחא אחרונה.

שהקב"ה מעלה אותך לגדולה על ששמרת פיד משבתה ולא חללת שם שמים, ולא בטלת מצות אביך, מול משם כל הממון, לקח הממון שהיה שם ושכר פועלים הרבה ובנה לו פלטרין גדולים ועיירות גדולות ונעשה מלך, ולבסוף עשה לו הקב"ה נס והחזיר לו את אשתו ובניו ועשה אותן מלכים ושלמונים, ונתן אותו האיש צדקה לעניים ושבת והוראה להקב"ה ששלם לו שכרו משלם, מי גרם לו כל זאת אלא שמירת פיו משבתה, שאפילו שבעת אמת לא רצה לישבע, שכך אמר הקב"ה מה מלאכים ואראלים שמקדשין את שמו בקדושה מתיראין ומתרעשין ממנו, ואתה בן אדם כשתמלא בטובה ממתנות שלי היאך יגבה לבך לישא את שמי לשוא.

כ"ב) דבור רביעי: זכור את יום השבת לקדשו כאשר צוה ה' אלהיך ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת לה' אלהיך לא תעשה כל מלאכה. יום השביעי בחר בו הקב"ה וקדשו לשמו, וחסדת ימים קראו כי בו חיבר שמים וארץ, וברכו שנאמר ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו כי בו שבת מכל מלאכתו, והנחילו לעמו ישראל שבתו אותם משאר אומות ונתנו בחלקם שלא יהא צער במחנותם, כי לשמחה גדולה נתנו אלהים לנו, ואפילו אסירי ניהנם יגוהו ביום השבת, כשנכנס שבת מלאך הממונה על הנפשות דומה שמו מכריז ואומר צאו מניהם ומתיר אותם ואינן נדונין בשבת וכשישראל אומרים קדושה במצאי שבת דומה מכריז ואומר צאו ובאו למות צלמות ולא סדרים, אותם שאין אומרים סדר קדושה, ולא ישראל שאומרים סדר קדושה, ולכך חייבים כל ישראל לומר סדר קדושה במצאי שבת ולשמור שבת, שכל המשמר את השבת יהיה לו חלק לעוה"ב וכל המחלל את השבת כאילו מעיד עדות שקר בארץ שלו, אשרי שומרי שבת ואשרי מכבדו שנאמר וכברתו מעשות דרכיך ומצואו חפצך ודבר דבר.

כ"ג) מעשה שהיה בחסיד אחד שהיתה לו פרה אחת והיה חורש בה בכל יום ויום וכשהגיע ביום השבת מניח אותה, לימים ירד אותו צדיק מנכסיו ולא היה בידו כלום ומכרה לגוי אחד והיה חורש אותו הגוי ששת ימים וכשהגיע ליום השבת הוציאה לחורש בה, כשיצאה לחוץ רכצה תחת העול ולא רצתה לעשות מלאכה ביום השבת, והיא מכה אותה מכות רעות ולא התעיל לו כלום, כיון שראה אותו הגוי כך, הלך אצל אותו צדיק ואמר לו בא וטול פרתך, ששת ימים עבדתי בה וביום השבת הוצאתי אותה לחוץ לחורש בה ורכצה תחת העול ולא רצתה לעשות שום מלאכה בעולם, והייתי מכה אותה ולא התעיל כלום, כיון שאמר לו כך הבין אותו צדיק מפני מה אינה עושה מלאכה לפי שהיתה למודה לנח ביום השבת, אמר לו אותו צדיק לך ואני אעמידה ואני אעשה שתהיה חורשת, כיון שהגיע אצלה אמר לה באזניה אי פרה

פרה כשהיית בידי הייתי שומר את השבת תנכסיו נרמו לי עונותי ומכרתי אותך לזה האיש בבקשה מסך שתעשה רצון אדוניך, כיון שאמר לה כך עמדה ובקשה לעשות מלאכה, אמר אותו הגוי הנד לי שמא כשפת אותה, לא אניח אותך עד שתניד לי מה עשית לה או מה אמרת באזניה, אמר לו אותו צדיק כך וכך אמרתי לה, כיון ששמע הגוי כך נבהל ונודעו ונשא ק"ו בעצמו ואמר, מה זאת שאין לה לא דעת ולא תבונה הכירה את בוראה, ואני שבראני הקב"ה בצלמו ובדמותו ונתן לי דעת ובינה לא יהיה ראוי לי להכיר את בוראי?! מיד נתנייר והיה ירא שמים חכה ללמוד תורה ונקרא רבי חנינא בן תורתא (6), אמר לו קימר לרבי יהושע בן חנניה מפני מה תבשיל של שבת ריחו נודף יותר משל שאר ימי השבעת שאין ריחו נודף כל כך? אמר לו סם אחד אנו נותנים בו (שבת שמו), אמר לו תן לנו לאכול ממנו, אמר לו בל המשמר את השבת פועיל לו וכל שאינו משמר את השבת אינו פועילו, כ"ה) אמר לו טורנוסורופוס הרשע לר"ע מה היום [שבת] מיומים? אמר לו מה את נברא מנוברין, אמר לו דמרי צבי, א"ל וכן שבת נמי דמרי צבי, א"ל מאן מוכיח, א"ל נהר סמבטיה יוכיח שאין לו מנוחה עד שיבא שבת, ועוד א"ל קבר של אביך יוכיח ששורף כל השבת ובשבת הוא נת, הלך אצל קברו של אביו ומצאו שכל השבעת הוא מעלה עשן ובשבת אין מעלה עשן, א"ל זלזלת את אבי קללתו ובזיתו, א"ל ענית לדבריך, לפיכך חייב אדם לשמור את השבת ולכבדו בתבשילין טובים ובגדים נאים, שכך אמרו חכמים שמונה עשר מלבושים חייב אדם ללבוש בשבת (8).

כ"ו) דבור חמישי: כבד את אביך ואת אמך למען יאריך ימך על האדמה אשר ה' אלהיך נותן לך, אבות שיצאת מהם כבדם כמוני, אמר הקב"ה הבטן שנולדת בו כבדהו, שרים שינקת מהם פרנסה וכו' [תירא אותם] שהיו עמי כשיצרתך, שנאמר איש אמו ואביו תיראו וכתוב כבד את אביך ואת אמך, כיצד חייב אדם לכבדם, במאכל ובמשתה ומלבושים ובהכנסה וביציאה, וכיצד חייב אדם לירא אותם לא ישב במקום ולא ידבר בפניהם ולא יסתור דבריהם, כל המכבד אביו ואמו מעלה עליו הקב"ה כאלו מכבד אותו, וכל המבזה אביו ואמו מעלה עליו הקב"ה כאלו מבזה עצמו, ועוד אמרו חכמים מכבדו בחייו מכבדו במוטו, אמר ר' חייא בר אבא יש מאכיל אביו פסינוי וטורדו מן העולם ויש מסחינו ברחיים ומביאו לחיי עולם הבא, כ"ז) מעשה ביהודי אחד שבכל יום ויום היה מביא לו בנו שני זוגות יונים והיה מאכילו ומשקהו, ויום אחד אמר

(6) מובא בסדר הדורות אות ח"ת ועי' יומא דף ס' תוספות ישנים, (7) עי' שבת דף ק"ה ברש"י שם שישיר י"ח כלם שכן דרך ללבן כחול.

כ"ב) דבור רביעי: זכור את יום השבת לקדשו כאשר צוה ה' אלהיך ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת לה' אלהיך לא תעשה כל מלאכה. יום השביעי בחר בו הקב"ה וקדשו לשמו, וחסדת ימים קראו כי בו חיבר שמים וארץ, וברכו שנאמר ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו כי בו שבת מכל מלאכתו, והנחילו לעמו ישראל שבתו אותם משאר אומות ונתנו בחלקם שלא יהא צער במחנותם, כי לשמחה גדולה נתנו אלהים לנו, ואפילו אסירי ניהנם יגוהו ביום השבת, כשנכנס שבת מלאך הממונה על הנפשות דומה שמו מכריז ואומר צאו מניהם ומתיר אותם ואינן נדונין בשבת וכשישראל אומרים קדושה במצאי שבת דומה מכריז ואומר צאו ובאו למות צלמות ולא סדרים, אותם שאין אומרים סדר קדושה, ולא ישראל שאומרים סדר קדושה, ולכך חייבים כל ישראל לומר סדר קדושה במצאי שבת ולשמור שבת, שכל המשמר את השבת יהיה לו חלק לעוה"ב וכל המחלל את השבת כאילו מעיד עדות שקר בארץ שלו, אשרי שומרי שבת ואשרי מכבדו שנאמר וכברתו מעשות דרכיך ומצואו חפצך ודבר דבר.

כ"ג) מעשה שהיה בחסיד אחד שהיתה לו פרה אחת והיה חורש בה בכל יום ויום וכשהגיע ביום השבת מניח אותה, לימים ירד אותו צדיק מנכסיו ולא היה בידו כלום ומכרה לגוי אחד והיה חורש אותו הגוי ששת ימים וכשהגיע ליום השבת הוציאה לחורש בה, כשיצאה לחוץ רכצה תחת העול ולא רצתה לעשות מלאכה ביום השבת, והיא מכה אותה מכות רעות ולא התעיל לו כלום, כיון שראה אותו הגוי כך, הלך אצל אותו צדיק ואמר לו בא וטול פרתך, ששת ימים עבדתי בה וביום השבת הוצאתי אותה לחוץ לחורש בה ורכצה תחת העול ולא רצתה לעשות שום מלאכה בעולם, והייתי מכה אותה ולא התעיל כלום, כיון שאמר לו כך הבין אותו צדיק מפני מה אינה עושה מלאכה לפי שהיתה למודה לנח ביום השבת, אמר לו אותו צדיק לך ואני אעמידה ואני אעשה שתהיה חורשת, כיון שהגיע אצלה אמר לה באזניה אי פרה

מתי אתח מרכיב אותי על כתפך הניחני לילך, אני יודע הדרך ואלך בעצמי, א"ל לך. כיון שהלך פגע בו שליח של מלך, כיון שראה אותו שהוא יפה הרבה לקחו והוליכו לביתו, וכשבא אביו לעת ערב לביתו ראה שלא שב בנו, הלך אצל רבו א"ל בני ששלחת אצלך היכן הוא, א"ל איני יודע שלא בא היום ללמוד. כששמע אביו כך צעק ובכה והלך בפרשת דרכים ושאל ראיתם בני, כך וכך היה לו סימן, אמרו לו לא ראינו אותו, והיה אביו ואמו צועקים וכוכים ומתפללים בעפר עד שעלתה בכייתם למדום. באותה שעה נתגלגלו רחמיו של הקב"ה והביא חולי על המלך ואמר לעבדיו הביאו לי ספר רפואות וכן עשו, והקב"ה הפכו לספר בראשית פתחו אותו עבדיו ולא היו יכולין לקרות בו, אמרו לו עבדיו במדומין אנו ספר יהודים הוא זה, בקשו יהודים ולא מצאו, אמר השליח למלך כשהלכתי בכפר של יהודי נבתי משם תינוק אולי הוא יודע לקרות בו, אמר המלך לך והביאו לי, הלך והביאו לפניו, אמר המלך לתינוק בני אם יודע אתה לקרות בזה הספר אשריך ואשרנו, כיו שראה התינוק הספר צעק ובכה ונפל מלא קומתו ארצה, אמר המלך כמדומה לי שאתה ירא ממני אמר לו איני ירא ממך, אלא שאני יחיד לאמי ונתנני הקב"ה לאבי לשבעים שנה ולמדני ספר זה, א"ל אני יודע בטוב לקרות, פתח לו מן בראשית וקרא עד ויבלו, אמר לו אתה יודע לפרשו, א"ל הן, מיד נתן הקב"ה בו דעה חכמה ותבונה ופירש לו הכל, כששמע המלך גבורתו של הקב"ה מיד עמד ממטתו וישב במקומו עד שפירש לו הכל, אמר לו המלך רפואה באה לי על ידיך, שאל ממני מה שתחפרין ואתן לך, אמר לו התינוק איני מבקש ממך מאומה אלא תחזירני לאבי ולאמי, מיד צוה המלך להוליכו לבית ננויו ונתן לו כסף תהב ומרגליות והשיבו לאביו ולאמו, כשראוהו אביו ואמו נתנו שבח והודיה להקב"ה, ובאותה שעה שמחו שמחה רבה. מכאן אמרו חכמים ומה זה שלא למד אלא ספר בראשית היה לו שבר כ"כ, המלמד לבנו תורה או משנה עאכ"כ, ומה זה שלא ביבר אביו אלא שעה אחת נתן לו הקב"ה כבוד זה, המכבד אביו ואמו יום ולילה עאכ"כ שישלם לו הקב"ה שכר טוב בעוה"ז ובעוה"ב.

ל"א דבור ששי: לא תרצח, אל תתחבר לרצחים, התרחק מחבורתם שלא ילמדו בניך מעשה רצחנות, ובעת רציחה חרב בא לעולם, נפש שאינך יכול להשיבה למה תאבדה בלא דין תורה, נר שאי אתה יכול להחיותה למה תבבה, כי מעשה אלהים [להטית ולהחיות] הוא מעט בבני אדם, ואתה לא תדע כמה שכתוב באשר אינך יודע מה דרך הרוח בעצמים בבמן המלאה ככה לא תדע את מעשה האלהים אשר יעשה הכל, כי הרצח שהורג את הנפש מעין בשר ודם הוא מתחבא ומעין הקב"ה אינו מתחבא, כי עיניו בכל דרכי איש ורואה בכל מעשיו אם טובים ואב

אמר לו בני מאין לך כל זאת שבכל יום ויום אתה מאבילני שתי תורים? ענה לו בנו כלבא רע-עינא! אכול מה שהבאתי לך ומה יש לך לשאול מהיכן הוא לי?—ויש מטחינו ברחיים ומביאו לחיי עולם הבא: כ"ח מעשה באדם אחד שפעם אחת נזרה המלכות שכל אדם שישב במל ולא יעשה מלאכה יקצצו ידיו ורגליו, בכל יום ויום הבן טוחן ברחיים והוא יושב במטה, יום אחד נכנסו עבדי המלך אמר הבן: אבא טוחן ברחיים ואני אשכב במטה, מצאוהו עבדי המלך שהיה יושב במטה והביאוהו לפני המלך וקצצו ידיו ורגליו, הה הביאוהו לחיי עוה"ב שהציל את אביו, וראה מה עשה נוי אחד באשקלן ורמה בן נתניה שמו, פעם אחת בקשו ממנו פרקמטיא והיה יכול להשתכר בה עשרים רבוא דינרים, והיה המפתח תחת מראשותיו של אביו ולא ציערו, שוב פעם אחת בקשו ממנו חכמים אבנים לאסוד בששים רבוא דינרים והיה המפתח תחת מראשותיו של אביו ולא ציערו, לשנה אחרת שילם לו הקב"ה שכרו משלם שנזדמנה לו פרה אדומה בעדרו ונבנסו חכמי ישראל אצלו, אמר להם יודע אני בעצמי שאם אני מבקש מכם כל הממון שבעולם אתם נותנים לי אבל איני מבקש מכם אלא כמון שהפסדתי בשביל כבוד אבא, החזירו לו, פעם אחת היה לבוש סריקין וישב בין גדולי רומי ובאתה אמו וקרעתו מעליו וירקה בפניו ולא ענה לה, לפיכך חייב אדם לכבד אביו ואמו, ב"ט שלשה שותפין יש בולד הקב"ה אביו ואמו, מן אביו ניצורין מוח ועצמות נידים וצפרנים ולובן שבעינים, ומן אמו בשר ועור ושחור שבעינים ודם, והקב"ה נותן בו רוח נשמה דעה חכמה ובינה, וכשנפטר מן העולם הקב"ה נוסל חלקו, חלק אביו ואמו מניח לפנייהם, ואם רואה הקב"ה שכיבד אביו ואמו מאריך לו ימיו ושנותיו, כל המבזה אביו ואמו יתלה על העץ ויסקל באבנים, כי בן מצינו באבשולם בן מעבה על שביזה את דוד נתלה על העץ והושלך בשחת והקימו עליו גל אבנים, וכל המכבד את אביו ואמו הקב"ה משלם לו שכרו בעוה"ז ובעולם הבא, (ל) ומעשה בחסיד אחד זקן בן שבעים שנה שלא היה לו בן והיה לו סמך הרבה, ובכל יום ויום היה הולך לבית הכנסת וכשהיו הנערים יוצאים מבית דבן היה מחבקן ומנשקן והיה אומר להם אמרו לי פסוקיכם, וכל אחד ואחד אמר לו פסוק אחד שלו, והיה בוכה ואומר אשריכם שזכיתם לבנים שעוסקים בתורה, והיה אומר אוי לי שכל נכסי ינחול אחר, מה עשה אותו חסיד עמד ופיוז נכסיו לת"ח, אמר שמא יש לי חלק כעוה"ב עמכם, מיד נתגלגלו רחמיו של הקב"ה ונתן לו בן לשבעים שנה, כיון שהיה בן חמש היה מרכיבו על כתפו ומוליכו לביהמ"ד, אמר לו לרבו איזה ספר יתחיל בני ללמוד, אמר לו בספר ויקרא, אמר לו לא יתחיל אלא בספר בראשית שהוא שבח להקב"ה, מיד פתח ספר בראשית, יום אחד אמר הבן לאביו עד

רעים, אין חשך ואין צלמות לפניו, ולא יוכלו להסתתר שם פועלי און, והרתחא איך יוכל להסתתר מהריגת אדם שהוא בנך של הקב"ה, שמשקה ובונה ולד במעי אמו שנאמר הלא כחלב תתיכני וכנבינה תקפיאני. אמר רבי אליעזר כשם שדלתות ובריחים לבית כך דלתות ובריחים לאשה שנאמר כי לא סגר דלתי במני, ור' יהושע אומר כשם שמתחת לבית כך מפתחות לאשה שנאמר ויפתח ה' את החמה, וכשם שצירים לדלת כך צירים לאשה שנאמר ותכרע ותלד כי נהפכו ציריה עליה. ובשעת יצירת הולד בא המלאך המטונה על ההריון ונוטל הולד ומביאו לפני הקב"ה ואומר לפניו רבש"ע מה תצוה על הולד הזה חכם יהיה או מיפש עשיר או עני סומא או פיקח אילם או דברך נדול או ננס, אבל צדיק ורשע אינו אומר מפני שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. וכיצד הולד מתח במעי אמו וכו' (ז) מקופל ומונה כפנקס ונר דלוק על ראשו וצופה ומביט מסוף העולם ועד סופו שנאמר בהלו נרו עלי ראשי, וכשיגיע זמנו לצאת נפתחין אבריו הסתומין וכו' ואומר לו הקב"ה בני הי יודע שאני יצרתך ואני עשיתך ואני עתיד לעשות עמך השבון, הוי צדיק ואל תהי רשע, שמא יאמר אדם מי מעיד בי? אבני ביתו של אדם ורהימי ביתו מעידין בו, שנאמר כי אבני מקיר תזעק וכפים מעץ יעננו, ר' שלא אומר מלאכי השרת המלוין לו לאדם בחייו הן מעידין בו שנאמר כי מלאכיו יצוה לך לשמך בכל דרכיך, ויש אומרים אבריו של אדם מעידין בו שנאמר ואתם עדי נאום ה' ואני אל, לפיכך יזהר אדם מרצונות, כי הוא מעשה האלהים ובנינו והיאך יקום בן אדם ויאבדו, לעתיד לבוא יעמוד ההרונ לפני הקב"ה ויהנן לפניו רבש"ע אתה יצרתני נדלתני ואתה חסת עלי בבטן והוצאתני משם מבלי סום, ואתה היית מפרנסני ברחמיך הרבים, ועמד זה ורצח אותי ואיבד יצירה שאתה יצרת, רבש"ע נקמני מרשע זה שלא חס עלי. באותה שעה יקצוף הקב"ה עליו ויפיל אותו לניהנם וישרוף אותו שם, ויראה ההרונ נקמתו ויראה וישמח, שנאמר ישמח צדיק כי חזה נקם פעמיו ירחיץ בדם הרשע. מהרה יחוש ישתה ויקרב הנאולה.

לפני הקב"ה ואמר רבש"ע חן לי רשות ואנסנו, אמר לו לך, הלך ומצאו שהיה יושב ועוסק בתורה, מה עשה נדמה לאשה שלא היתה כמות מימות נעמה אחות תובל קין שבה מעו מלאכי השרת, שנאמר ויראו בני האלהים את בנות האדם כי טובות הנה ירקחו להם נשים מכל אשר בחרו. באתה ועמדה לפניו, ביון שראה אותה חזר לשמאל, ישבה לצד שמאל הפך פניו לצד ימין, ביון שראה אותה מתהפכת לצדו אמר מתירא אני שמא ינבר עלי יצר הרע ויהמיאני, מה עשה אותו הצדיק, אמר לתלמידיו היושבים לפניו לכו והביאו אש ומסמרים, הביאו לו, ונתח המסמרים בתוך האש עד שהיו אדומים כאש ונתנם על עיניו. ביון שראה השמן כך נודעו נפל על פניו ורעד ועלה למרום לפני הקב"ה ואמר לפניו רבש"ע כך וכך היה מעשה. אמר לו הקב"ה וכי לא אמרת לך שאין אתה יכול לו. באותה שעה קרא הקב"ה לרפאל וא"ל לך ורפא עיניו של ר' מתיא בן חרש, בא רפאל ועמד לפניו, אמר לו הקב"ה שלחני אצלך לרפאות את עיניך, א"ל תניחני, מה שהיה היה (8). חזר לפני הקב"ה ואמר לפניו רבש"ע כך וכך אמר לי, אמר לו לך אמור לו שלא ישלום בו יצר הרע לעולם, מיד הלך ורפא אותו. מכאן אמרו חכמים כל מי שאינו נותן עיניו באשה אחרת אין יצר הרע שלום בו, לכך יזהר אדם שלא ישא עיניו באשה אחרת לכך מאשתו, שכל הגנוע בה מביאתו לידי עניות. ועוד שהורגתו שנאמר כי בעד אשה זונה עד כבר לחם ואשת איש נפש יקרה תצור, ואוי לו בעוה"ז ואוי לו בעוה"ב. ל"ה) ומעשה באדם אחר שבא על נערה המאורסה ביוה"כ והציאוהו והרגוהו, לאחר מיתתו נולד לו בן מאשתו ונמנעו בני ישראל למולו, פעם אחת היה ר' עקיבא מהלך בדרך ומצא אדם אחד שהיה מכוער ביותר והיה נושא משאוי נדול של עצים שלא היה אדם בעולם ולא חמור ולא סוס שיכול למעון כמותו, אמר לו ר' ע' משביע אני אותך בשכונה שתאמר אם אתה בן אדם או שר או מאיזה בריה אתה. א"ל רבי! אדם הייתי וכבר נפטרתי מן העולם ההוא, ובכל יום ויום אני מביא משאוי כזה ומכניסין אותי בתוך הניהנם ושורפין אותי בתוכה שלש פעמים ביום, חה עמלי בכל יום ויום. אמר לו ר' ע' מה עשית שעושין לך כך וכך, א"ל אותו האיש אני באתי על נערה המאורסה ביוה"כ, א"ל בני שמעת אם יש לך תקנה באותו עולם, א"ל כך שמעתי מאחורי הפרגוד שבזמן שיעלה בני לספר תורה ויאמר ברכו את ה' המבורך מציאין אותי מניהנם ומכניסין אותי בנ"ע. א"ל ר' ע' הנחת אשה או בן, א"ל בן אחר נולד לי אחר מיתתי ונמנעו

(ז) עי' יצירת הולד, (8) כי ירא ששא חסא עוד הפעם, המעשה הובא בילקום פ' יחי ובסדר הדורות אות ס' בשם מדרש אנכיר.

זקנה היתה, היתה כחה (הכלה) תופסת במטה ונותנת ביד אמה ומשענת אותה, והבת היתה סובלת המים ואומרת לאמה אמי! אל תניחי המציה, אם אינך יכולה לעשותה אני אעשה ויקרא על שמך, וכן עשתה כל ימיה, ובעבור המצוה הצילה את בעלה מן המיתה. וע"ז נאמר אשת חיל מי ימצא ורחוק ספנינים מכרה, לא תירא לביתה משלג כי כל ביתה לברש שנים, אין שלג אלא מלאך המות שחציו אש וחציו שלג. זה מעשה של רבי מתניה. ל"ז מעשה בארם אחד ששאל לו בן מהקב"ה אמר לפניו רבש"ע תן לי בן ואלמרנו תורה כתאות לבי, שמע הקב"ה תפלתו ונתן לו בן וקרא שמו שאול כי מה שאלתיו, ונרל ועששה בבו עשרים חמש שנים ולמד לו תורה ונתחכם ביותר ואח"כ מת אביו, לימים אמרה לו אמו קח סמך ולך לסחורה, הלך וראה בני ארם אלו חוספים ואלו נחלים ואלו גונבים ואלו נשבעים לשקר חזר לביתו ריקם, אמרה לו אמו למה לא סחרת, אמר לה בנה הסחורה אינה כשרה בעיני, מתוך שהסחרים מרברים יחידו בזבים, ראה בני ארם שהן נרשאים בן ארם לקבורה, אמר לאמו אלך ואגמול חסד עם המת ועם זו הסייעה, אמרה לו אמו לך, הלך, וכחזירתו ראה ארם אחד בשדה חורש בצוארו ונותן הצמד על המחרשה והיה קורא וחורש, בא הכחור וראה אותו ואמר לו שלום עליך רבי, א"ל שלום עליך, והוא היה אליהו זכור לטוב, ואמר לו הבוור מה זו האומנות שאתה עמל, א"ל בני אני חורש כדי שיאכלו אני ואשתי ובני ובנותי והעניים והאביונים וכחמות השדה ועוף השמים חיות הארץ, א"ל חכור זו האומנות אני מבקש, א"ל אליהו ז"ל מה שאתה מבקש אני נותן לך, אמר לו ארתי, תורה נתן לי הקב"ה ועבשיו אני מבקש אשה יעלת חן וידאת שמים, א"ל בני חייך לא נקראת אשת חיל אלא אחת ששמה חנה והיא במורה ואחת ששמה חנה במערב שמורה לך, מאותו מקום עד לשם מהלך שלשה ימים. לקח אליהו ז"ל והוליכו לשם בשעה קלה והעמידו בדדך, והלך אליהו ז"ל אצלה ואמר לה מה את אומרת, תנשאי לאיש זה? אמרה לו אם מה יצא הרבר לא אוכל דבר אליך מאומה. מיד הביא אליהו ז"ל אותו בחור ועיטרו חוונה, והיה יצא ובא אותו בחור ביום השביעי לנשואין, בא אליהו ומצאו שהיה יושב ומשחק עם הכלה, א"ל אליהו הנחת ושכחת את חייך, שבע שנים חמבר לעבר תחת שבעת ימי המשתה, יצא אליהו והניחם והתחיל הכחור מצטער, והתחילה הכלה לאמר מה טיבך, איני כשרה לפניך או איני הגנה לך, או אם אתה חסר מסך או כלום, הרי לך כל בידך, או שמא בשביל אבותיך אתה מצטער נלך אצלם, מיד חבשו חמוריהם ותקנו ענלות לשאת מטונם ולקחו עבדים ושפחות והלכו להם, כשהם חולכים פגע בהם נהר אחד גדול, אמרה ואששה נשב תאכל, ישבו לאכול. עמד הכחור והלך לנהר לרחוץ

ישראל למולו, א"ל מה שמך א"ל שמי ארנתיא, ומח שם אשתך, א"ל שישיביא, ומה שם עירך א"ל לדוקיאי, מיד כתב ר"ע שמו ושם אשתו ושם עירו, והלך ר"ע ער שבא לאותה העיר, ביון שבא לעיר יצאו אנשי העיר לקראתו, אמר כלום ידעתם איש פלוני ואשתו, אמרו שם רשעים ירקב, אמר להם על מה? אמרו לו כך וכך עשה, אמר להם אעפ"כ הביאו לי בנן, הביאו אותו וצוה למולו, והושיכו ללמוד וכן עשה, ולסדרוהו ברכות שצריך לו לספר תורה, כיום השבת צוה לקרותו לספר תורה, ואמר ברכו את ה' המבורך לעולם ועד, מיד הוציאו את אביו סניהנם והכניסוהו בנ"ע, כאותו הלילה בא בחלום לר"ע ואמר לו תנוח דעתך שהנחת את דעתי (9), ל"ה ושוב מעשה בר' מאיר שהיה עולה לירושלם וכו' (עי' לעיל ערך ר' מאיר).

ל"ו מעשה בארם אחד שהיה מליד כנים והם מתים, ועמד בתפלה ואמר לפניו רבש"ע אם תזכני לראות בן שקורא בתורה ואכניסו לחופה אומין לחופתי כל התלמידים והעניים והיתומים שיהיו בעיר, ונעתר לו הקב"ה ובא שאלתו לפניו ונולד לו בן וקרא את שמו מתניה כי סתת אלהים הוא, ולמדו תורה הרבה, בא לחופה זימן לחופתי כל התלמידים והעניים והיתומים שהיו בעיר, ומלא ששה כתים של ת"ח, שלח הקב"ה את מלאך המות, עשה עצמו כעני ואמר להחתן עשה עמי חסד ותן לי מקום בין התלמידים, ענה החתן מה שהיה לי להזמין כבר זימנתי, ובקש שלש פעמים ולא רצה להזמין, דחק ונכנס לחופתי, פגע בו החתן ונרסה לו בארם לכתש כנגדים צואים, ענה החתן ואמר לו לא דיך שדחקת אותי ונכנסת לחופה אלא שנכנסת כנגדים צואים, הלך בבושת פנים, ואח"כ נכנס החתן לשמח בחופתו עם הכלה, ומתוך שהיו שמחים דחק העני ברלת, עמד החתן וראה אותו התחיל כותם עליו ואמר עד מתי אתה כעיו פניך והלא כבר הברחתך מן הסעודה ועבשיו אתה באת לכאן, לך סכאן! באותה שעה הלך מלאך המות ובא לעמוד אצל החתן לפני מטונו כעמוד אש מן הארץ עד לרקיע, ענה החתן ואמר לו מי אתה, אמר לו אני מלאך המות וכאתי ליטול נשמתך, ענתה הכלה ואמרה רבש"ע תעשה ותרתיך פלסתר שכתבת בתורתך כי יקח איש אשה חדשה לא יצא בצבא, ולא יעבוד עליו לכל דבר, נקי יהיה לביתו שנה אחת ושמח את אשתו אשר לקח, ועבשיו לא חדש ולא שבת ולא יום אחד, רבש"ע תן לי הדין ממנו שלא אצא כוונה, באותה שעה שמע הקב"ה בתפלתה ונער כמלאך המות והוציאה את בעלה מן המיתה, ומה היה מעשיה שזכתה לכך? אמה היתה שואבת מים בכל יום ומספקת לתינוקות של בית הספר ואששה

(9) עי' תבא רבי אליהו זוטא פ"י.

ונליו, בא אליהו ז"ל לקחו בכנפיו והוליכו למקום רחוק ומכרו לעבד. המתינה האשה שעה אחת ולא בא, הכירה הרבר, נתנה הוראה להקב"ה, אמרה לעבדיה הריני זורע שדה זאת שהיא עושה חטין יפין ובנו לי כרך ובתים וזרע השדה ונעבור חטין כי אני יורע שיהא רעב גדול בעולם וכאן עתידין לבא ולסחור כל בני אדם. עשו כך והיו הכל באין אצלה. לאחר חמש שנים בא אותו בחור עם ארזיו והיה סובל שקו ובאו הביתה והיא היתה שואלת לכל בני אדם הבאים לקנות חטין את שמתם, וכשראתה אותו הכירה אותו ואמרה לארזיו תן לי הבחור ויאכל לחם בביתי, לקחה ושאלה אותו מי אתה ומה שמך? אמר לה שמי שאול, אמרה לו אני אשתך ואתה בעלי, סיד חבקה אותו ונשקה אותו והתחילה לבכות ונתנה שבת והוראה להקב"ה שעשה לה נסים, אמרה לו ארזי מה אירע לך ספר לי, סיפר לה כל המאורע, אמר עדיין אין לי אלא חמש שנים, עמדה והאכילתו וההשקתו וכיסתו וחבקתו ואמרה לו לך לשלום, הלך הבחור עם ארזיו והיא לא צוחה ולא בכתה אלא תלתה עיניה לשמים ונתנה שבחים להקב"ה, והלך הבחור עם ארזיו ועבד לו עוד שתי שנים, ואח"כ בא אליהו ונטלו בכנפיו והחזירו לאשתו, מיד לקח הבחור את אשתו ועבדו ושפחותיו, הלך לאמו ומצא אותה בחיים. בואו וראו כמה היתה אשת חיל שלא כחשה לבוראה ולבעלה באלו שנים, עליה כתיב אשה יראת ה' היא תתהלל. זה מעשה של שאול.

ל"ח) רבו שמיני: לא תגנוב, לעולם היו זהיר והניל ביראתו של הקב"ה ולא תעבור על דבריו, כרי שתזכה לראות ולהיות בחבורת צדיקים ולא בחבורת רשעים שלא תכלם בבושתם, ולא תפשוט יד בנגבה שאין אדם יכול לקבץ עושר מנגבה, שכל הנגב משלם כפלים אם אין לו מוכרו בנגבתו שנאמר אם אין לו ומכרו בנגבתו, ל"ט) מעשה היה בימי שלמה המלך בשלשה בני אדם שהיו מהלכין בדרך בערב שבת וקדש עליהם היום, אמרו זה לזה בואו ונטמין ממונינו במקום אחד, והלכו והטמינו המטון, כשהגיע חצי הלילה עמד אחד מהם ונטל המטון והטמין אותו במקום אחר, במצאי שבת בקשו לילך לדרכם והלכו לאותו מקום ולא מצאו המטון, זה אומר אתה נגבת חה אומר אתה נגבת, הלכו לדרך לפני שלמה המלך, הסדירו לפניו הדברים, אמרו לו לבקר משפט, כששמע הרבדים היה אומר אם איני אומר להם הדין עכשיו יאמרו איה חכמתו של שלמה, מה עשה, ישב וחקר בחכמתו ובינתו להחזיר להם תשובה ולתפוס אותם מתוך דבריהם, כיון שחזרו אצלו התחיל לדבר להם, אמר שמעתי עליכם שאתם בעלי תורה ובעלי חכמה ומשפטים, בבקשה מכם דין אחד אני שואל לכם אשר מלך רומי שלח אלי לשאל לחקרני בדבר שאירע לו במלכותו בתינוק ותינוקת שהיו דרין בחצר אחת

מ"ו) מעשה היה באדם אחד שהיה סוחר והולך למקום רחוק לקנות סחורה והיה לו חמש מאות זהובים בארנקי אחת, אמד אותו סוחר בלבו איך אעשה אם אני אובילה עמי אולי יראו אותה בני אדם ויגנבו ממני, אלא אטמינה עד שיבא יום הסחורה, מה עשה הלך למקום צנוע ויפן כה וכה וירא כי אין איש תעשה חפירה בארץ להטמינה, והוא לא ידע כי בקיד אצל אותו מקום היה שם חור והיה אדם רואה כשהטמין הכיס לאותו מקום, ואח"כ הלך הסוחר ומד בא אותו אדם אשר ראהו שטומן המטון והלך ונגב

נתתה זה אצל זו אמר התינוק לתינוקת בא תעשה תנאי בינינו בשבתה שכל מי שירצה לארום אותך אל תשמעי לו אלא ברשותי, תשבעה לו כך, לימים נתאסרה אותה התינוקת, כיון שנכנס החתן אליה אמרה לו איני שומעת לך עד שאלך אצל פלוני ואשאל רשות ממנו שכבר נשבעתי לו, מה עשתה הלכה אצלו ואמרה טול כסף וזהב הרבה ופטרני לבעלי, אמר הואיל ואת עומרת בשבתותך הרי אני פוטרך לבעלך ולא אקח משלך כלום, ולבחור שבא עמה אמר לו שמח בחלקך בשלום והלכו להם. כשהיו חוזרים בדרך פגעו בהם לסטים והיו ביניהם זקן אחד ונטל לעצמו את הנערה ואת כל הכסף והזהב אשר עמהם והתכשיטין אשר עליהם, ורצה לבא אל הנערה, אמרה לו לוקן הליסטים בבקשה סמך המתן לי מעט עד שאספר לך דבר אחד שאירע לי, וספרה לו כל המעשה, אמרה הנערה ומה אותו בחור שהיה עומד בפרקו וכבש את יצרו ולא רצה לנגוע בי, אתה שאתה זקן ויש בדין שתהא לפניך יראת שמים בכל שעה על אחת כמה וכמה שאתה לא תגע בי, הילך כל הכסף והזהב אשר אתי ופטרני לשלום ואלך עם בעלי, כיון ששמע אותו זקן כך נשא עיניו לשמים ונשא בעצמו קל וחומר, ומה שאני הולך על שפת קברי בכל יום ויום ותכשיו אני אעשה כך וכך?! מה עשה שלחה והלכה לה עם בעלה והחזיר לה כל התכשיטין וכל הכסף והזהב שלקח מהם, ולא רצה לנגוע ולהנות מכל אשר להם מאומה— עכשיו שלח אלי מלך רומי לפרש איזה מהם משובח מכל אלו, אמרו לו הדין: פתח חראשון ואמר משבת אני את הנערה שעמרה בשבתותה, פתח השני ואמר משבת אני את בעלה שכבש את יצרו ולא רצה ליגע בה, פתח השלישי ואמר משבת אני את זקן הליסטים שגזל ממון והחזיר להם כל המטון שנטל ולא רצה ליגע בה, תעור אם החזיר את האשה למה החזיר את המטון, מיד פתח שלמה המלך ואמר מה זה שלא היה שם אלא לשמע און הרהר אחר המטון שלא ראה מימיו, ממון זה על אחת כו"ב. מיד צוה שלמה המלך עליו וכפתוהו והלקוהו והורדה לפניו והראה אותו מקום שהטמין שם המטון, ויראו כי חכמת אלהים בקרבו, על כן לא יפשוט אדם ידיו בנגבה שכל נסתרו יהיו נלויים וידועים.

בשם שרעתה של חרב חדה אובלת משני צדדין כך לשון הרע הורגת מכל צדדין, האומרו והמקבלו ומי שנאמר עליו, וכשם שחץ שיצא מתחת ידו של אדם שוב אינו יכול להשיבו כך מי שמעיד עדות שקר על חבירו בבית דין אע"פ שמתחרט מאה פעמים שוב אינו יכול לחזור טרעתו ולהצילו. מ"ב) מעשה היה בשני בני אדם באשקלון שהיו אוכלין ושותין כאתר ולומדין תורה יחדיו, סת אחד מהם ומת בנו של בעיא מוכסא עמו באותו היום, כשהיו מוליכין אותם לבית הקברות שמעו קול רעש וברחו, בחזירתם נתחלפו המטות ועשו כבוד גדול לאותה מטה של בן בעיא מוכסא [ולא נהנו כבוד במטה האחרת], אמר להם אותו תלמיד חבירו לא היא מטתו, והיה מצטער מאד ואמר שמא חס ושלוש אין זכות לשונאיהם של ישראל, איתחזי ליה בחלמא בני, לא תבוז מרד! זה עשה חובה אחת זה עשה זכות אחת, חובה עשה זה התלמיד? ח"ו לא עשה חובה גדולה אלא פעם אחת הקדים לו תפילין של ראש לתפילין של זרוע, ומה זכות בעולם עשה בנו של בעיא מוכסא? אלא פעם אחת היה מהלך בשוק ובידו חררה אחת תחת אציל ידו ונפלה אותה חררה ובא עני אחד ונטלה ולא אמר לו כלום, באותה זכות זכה לכבוד, יש אומרים סעודה עשה לבני העיר בערב שבת ולא באו ונתנה לעניים (10), אח"כ הראו לו בית משכבו של חבירו בנ"ע לפני נהרי אפרסמון והראו לו נ"כ את בנו של המוכס יורד על שפת הנהר לשאוב מים ולא יכול, גם הראו לו את מדים בת מנלאי, רבי אליעזר בר רבי יוסי אומר צירי פתחי ניהנם קבועות באזניה, אמר להם למה תעשה לה כך, אמרו לו בשביל שמתענה ומפרסמת לשכנותיה, ויש אומרים בשביל דיתבה תרי ואמרה תלת, אמר להם עד מתי תעשו לה צער זה אמרו לו עד שיבא בן שמח ונומלם מאזניה של זאת וישמם באזניו, אמר להם למה, אמרו משום שנדר להקב"ה שאם יעשה נשיא יתלה המכשפים והוא נעשה נשיא ולא הרגן, אמרו לו כך אמוד לו המעשה, אמר להם נשיא גדול הוא ומתעסק במעשיו ולא יאמין לי, אמרו לו עניו הוא מאד ויאמין דבריך ואם לא יאמין עשה לו סימן זה הוציא עיניך ותנה על ידך וכן עשה, מה עשה הלך אצלו וסיפר לו כל המאורע וביקש לעשות לו כל הסימנים ולא הניחו, אמר ידענא כך שאתה חסיד גדול, ואע"פ שאמרתי בפי לא חשבתי בלבי (11), מה עשה ר"ש בן שמח הלך ביום המעונן ולקח עמו שמונים תלמידים נאים מאד נתן להם שמונים מלבושים נקיים נתן להם שמונים קדרות והעמידם תחת מערה אחת ואמר להם כשאני אצפר

המטן, לימים בא הסוחר ליקח המטן לצורך הסחורה שבקש לקנות ולא מצאו, התחיל הסוחר מצטער ואמר בלבו מה אעשה למי אני מבקש ולמי אני תובע, והלא כשקברתי הארנקי לא היה שם אדם, נשא עיניו וחפש בה וכה וראה אותו חור וחשב בלבו שמא בעל הבית ששם ראני בשהמטתי המטן והוא לקחו, ולא היה מכירו, הלך ושאל מי הוא והראוהו לו ובא אצלו ואמר הנה שמעתי עליך אומרים שאתה יועץ וחכם אני מבקש מסך שתתן לי עצה שאשאל מסך, אמר לו אמור, אמר אדוני באתי לבאן לסחור והבאתי עמי שתי ארנקות האחת של חמש מאות זהובים והשנית של שמונה מאות ואני כשהייתי בא לא הייתי מכיר שום אדם בעיר הזאת להפקיד אצלו, מה עשיתי הלכתי למקום צנוע ומסנתי שם הארנקי של חמש מאות והשנית עדיין יש לי משומרת בידי ולכך באתי לשאלך אם אטמינם במקום אחר או באותו מקום שמטנתי הראשונה אשים האחרונה או אפקידנה לאדם נאמן בזה העיר, אמר לו אם לעצמי אתה שומע אל תפקידנה לשום אדם שאין אתה מכירם אולי יכפרו לך אלא באותו מקום ששמור הוא לך מסוך האחר, מיד חשב אותו בעה"ב שנגב הארנקי שאם ילך הסוחר לאותו מקום להפקיד הארנקי השניה ולא ימצא הראשונה ימנע להפקיד עוד, אלא אחזיר שם הארנקי למקומה ואז אמול את שתיהן, הלך הסוחר ומצאו ואמר, ברוך המחזיר אבדה לבעלים, לכך לא יפשיט אדם ידו בנגבה שמה שיבקש לא ימצא ומה שבירו ימלו ממנו, בא וראה כמה עון נגבה גורם, נאים נעשו מכותרים שמחים נעשו עצבים רמים נעשו שפלים לברשים נעשו ערומים, שהרי אדם וחיה עשר חופות נעשו להם בנ"ע כולן מאבנים טובות ומרגליות, תעל שפשמו ידיהם בנגבת פרי האילן שיועד מוב ורע קצף עליהם הקב"ה והביא לעולם ארבעים קללות, עשר על האדם תעשר על חיה תעשר על הנחש תעשר על האדמה, וגם רחל אמנו אע"פ שנגבה את התרפים כדי לסנוע את אביה מע"ז אע"פ נרם לה העון שלא תקבר במערת הצדיקים, ע"ש שאמר יעקב עם אשר תמצא את אלהיך לא יהיה, לכך אל יפשוט אדם את ידו בנגבה ולא בנול בי אם ביגיעתו ומזיעת כפיו, אם עושה בן אשריו בעוה"ז ואשריו לעוה"ב, שנאמר יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך, אשריך בעוה"ז וטוב לך לעוה"ב.

מ"א) דבור תשיעי: לא תענה ברעך עד שקר, אמר שלמה המלך בחכמתו כל מה שיבול אדם לעסול ולסגל במצות ובמעשים טובים אינו די להספיק להיות כפרה על היוצא מפיו לרע, לכך חייב אדם לשמור פיו מלשון הרע, שהלשון נכוית תחלה לבל האברים, והיא באה תחלה לדין, בא וראה במה קשה לשון הרע לכן אמר דוד לדואג האדומי נמשלת בחרב חדה: הוות תחשוב לשונך בתער מלומש ונו' (תהלים נ"ב), ובתיב מפך וחרב ופך שנון איש עונה ברעהו עד שקר (משלי כ"ה).

(10) ירושלמי תנינא פ"ב וסנהדרין פ"ו, ע"י רש"י סנהדרין מ"ה, (11) בירוש' הגירסא אע"פ בלבי חשבתי במומי לא אמרתי.

האחרונים יען כי כל דבריו נסבו אך על מלכות ישמעאל ולא זכר את הנוצרים או מלכות אדום. אך כבר ידע מסמך ומלכות הערביים שלאחריו ומהמס הכבר שישימו על בני ישראל, ועם כל זה הורש לכות בני ישמעאל באמרו „אין הקב"ה מוציא מלכות ישמעאל אלא להושיע את ישראל". ונוכל לעמוד על זמנו של המתבר ביותר דיוק ממה שזכר בסופו את המלך מרוואן (Merwan) הראשון (5—683) ואמר עליו „ורועות ארבע יעמרו ממנו" ואמר „והרביעי הוא אח לשני ובימיהם יצמח צמח" וכונתו על הישאם שמלך משנת 723 עד שנת 742 ובסוף ימי המלך הזה יקות למשיח ומתאר לנו אי זמנו. גם משער הורוויץ כי המדרש נוסד בתור דרוש לשבת חזון, ולכן יעמיק לדבר על תורבן בית ראשון ותורבן בית שני ושאר תורבנות, ויתם עמידת המלך עז פנים אשר יגזור גזרות על ישראל בירת אב החורש אשר מאז נהפך לאבל ולצרה, ומסיים בנחמה במלכות מלך המשיח.

מדרש עשרת מלכים

[בית עקר האגרות חוברת א']

בשם היוצר נבוהים ונמוכים אתחיל לכתוב עשרת המלכים: עשרת מלכים שמלכו ושימליכו מסוף העולם ועד סופו ואלו הן: המלך הראשון זה הקב"ה יתברך שמו שהוא ראשון והוא אתרון שנאמר אני ראשון ואני אתרון (ישעיה מ"ד) וכתוב אני ה' ראשון ואת אחרונים אני הוא (שם מ"א), ודברנו בראשונים וארץ והעולם כלו דכתיב בדבר ה' שמים נעשו (תהלים ל"ג). פנה (תזר) ואמר ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים (בראשית ב'), וברא את האדם בצלמו שנאמר בצלם אלהים ברא אותו, והמשילו והשלימו בכל מעשי ידיו שנאמר תמשילוהו במעשה ידיו ונ' המלך השני זה נמרוד הרשע שמלך מסוף העולם ועד סופו שנאמר ותהי ראשית ממלכתו בכל תר (בראשית י'), וכל בני אדם היו יראים ממנו. ומפני מה זה מלך? אמר ר' ישמעאל אותן הבגדים שהיו על אדם ותוהו כל תיה ועוף שרואין אותם היו משתתפים לפניהם מפני שהקב"ה נחן יראתם עליהם דכתיב ומראכם ותתכם יהיה על ונ' (שם מ'). וכשחטאו ונמרדו מן הגן הפשיטן הקב"ה מעליהם דכתיב אדם ביקר כל ילין נמשל כבהמות נרמו (תהלים מ"ט), כבהמה זו שמפשיטין את עורה ממנה, ובין שמת אדם הראשון הפקידם לשת ושת לתנוך וחונך לנח ונת לשם ושם לעבר ונמרוד הרשע נלחם עם עבר ולקחם ולבשם ויצא לשרה, ובין שהיו רואין אותו התיות והבהמות והעופות היו באין להשתחוות לפניו והוא תופשן, היינו דכתיב הוא היה נבור ציד לפני ה' ונ'. ובין שגולד עשו ונדל עמד והרגו ולקחם. ובין שהיה עשו יוצא לשרה כל בהמה חיה ועוף שהיו רואין אותו היו באים ומשתתפים לפניו והוא תופשן, ואותו יום שבקש לצוד ציד לאביו כדי שיברכו לקחתו רבקה אמו והתביאתו כדי לעכבו, שנאמר ותקח רבקה

ואשרוק לבשו כליכם והכנסו אצלי מן המערה, הלך [אל המכשפות] חק שמע ה' קולי אקרא חנני תענני „איום איום" (12) ופתחו לו, אמר להם שלכם אני (13). וקודם שנכנס לשם לבש נקיים, אמרו לו אנה הלכת, אמר להם בין הטיפוח של הנשמים, אמרו תבקש שנעשה מאומה? אמר להם מה שברצונכם יש, האתת אמרה מה שאמרה והביאה לתם של כסף והאתרת אמרה מה שאמרה והביאה לתם של זהב, והאתרת אמרה מה שאמרה והביאה תבשיל של נחשת. אמרו לו מה תעשה אתה, אמר להם אשרוק ואביא לכם שמונים בתורים לבושים בגדים נאים ונקיים, אמרו לו אם בקשת עשה כך, שרק להם ולבשו מנייהו נקיים ועלו לבנייהו. כשנכנסו אמר להם ר"ש בן שטח כל אחד סכם יטעון האתת ויטלנה מן הארץ מפני שהמכשף אינו יכול לעשות כלום אם אין רנליו עומדות בארץ, וכן עשו, האי דעברא פיתא אמר לה תעביד פיתא ולא יכלה א"ל זיל צלבה, עד דתלינן לכולהו. בדתנן ר"ש בן שטח חלה שמונים נשים מכשפות באשקלן. כיון שעשה בן באו קרובים של המכשפות וביוונו היום והשעה והעידו על בנו של ר"ש בן שטח שעבר עבירה שתייב בה סקילה, ותייבו ר"ש אביו סקילה אע"פ שהיה יודע בו שלא חטא מעולם, כיון שביוונו עדותם הוציאוהו לסקילה, אמר להם בנו של ר"ש בן שטח, אם אני עברתי עבירה זו יהיו העדים נקיים ובל ישראל נקיים והמיתה חכפר עלי, ואם לאו בל עונותי מחולין לי והקולד תלוי בצואר העדים ובל ישראל יהיו נקיים. אמרו העדים היאך נשפך רם נקי, אמרו לו עדות שקר העדנו על שהרג אביו קרובותינו. אמר ר"ש כבר כתוב בתורה אם לא יניד ונשא עונו כיון שהניד שוב אינו תוזר וסניד והרנוהו והיה קולד תלוי בצואר העדים. ולכך ישמור אדם את עצמו מלשון הרע וישמור מצרות נפשו (14).

עשרת מלכים:

אגדה על דבר עשרת מלכים שמלכו מסוף העולם ועד סופו. הקב"ה הוא ראשון והוא אחרון, נמרוד, יוסף, שלמה, אחאב, נבוכדנצר, כורש, אלכסנדר סקדן, משיח בן דוד. עיקר האגדה נמצא בפרקי דר"א פ"א ותרומם שני לאסתר א' וילקוט שמעוני מלכים רמז ר"א, רח"מ הורוויץ העתיק את המדרש הזה מכ"י די רוסי סי' 327 בספרו בית עקר האגרות מחברת א', ומאמר קצר ממנו הדפיס בקובץ מדרשים קמנים צד 54. ובו חושב את המלכים: הקב"ה, נמרוד, יוסף, שלמה, נבוכדנצר, דרוש, כורש, אלכסנדר מקרון, קיסר אוגוסטא דרומי, מלך המשיח. לש דעת הורוויץ חי המתבר זמן מצער לפני הגאונים

(12) כמו אימא אימא וזה האות להמכשפות שרצה לבטל. (13) ג"כ בכסף. (14) הדבור העשירי לא תחמוד כשמת מה כי אין עלי מדרש.